

مدرسه علمیه حضرت زینب (سلام الله عليها)، شهرستان کرمان

بررسی تساهل و تسامح در نقش های والدین در تربیت فرزندان

نجمه طاهری¹

نجمه خسروی²

حکیمه شیخ شعاعی³

فاطمه ذوالفقاری⁴

1- دکترای رشته زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شهید باهنر کرمان

2- طلبه سطح سه، رشته فقه و اصول

3- استاد سطح دو رشته تفسیر قرآن

4-استاد سطح دو رشته تفسیر قرآن

چکیده

والدین بر اساس ویژگی هایی که می خواهند فرزندانشان داشته باشند، روش ها و الگوهایی برای تربیت آنان به کار می برند. به همین دلیل، آنها می خواهند بدانند که چگونه باید باشند و کدام یک از این الگوها برای تربیت فرزندان موفق تر خواهد بود. شیوه های تربیتی متفاوت در خانواده ها، آثار متفاوتی در شکل گیری شخصیت و رشد و تربیت اجتماعی، عاطفی هیجانی و عقلانی فرزندان دارد. تساهل و تسامح و به عبارت دیگر کوتاهی و سهل انگاری در ایفای نقش هر یک از پدر و مادر نقش بسزایی در تربیت فرزندان دارد. هدف این پژوهش بررسی تساهل و تسامح در رابطه با وظایف و نقش والدین در تربیت فرزندان است که به روش پژوهش توصیفی – تحلیلی به آن پرداخته شده است. سهل انگاری و تسامح اگر به درستی مورد استفاده قرار گیرد و به طور هدف مند باشد در تربیت کودکان نقش بسیار مهمی دارد، اما گاه به دلیل رعایت نکردن اعتدال، آثار نامطلوبی بر تربیت فرزندان دارد؛ از این رو، والدین در به کار گیری سهولت در امر تربیت فرزندان باید مدبرانه عمل کنند تا ثمربخش باشد.

واژگان کلیدی: والدین، تربیت فرزند، تساهل، تسامح.

مقدمه

والدین از مهمترین عوامل شکل دهی، تقویت و یا تضعیف تربیت فرزندان خود بوده و از روشهای گوناگون بر تربیت فرزندان خود اثر می‌گذارند. روش های تربیتی کودک در جوامع مختلف و زمان های متفاوت از تنوع بسیاری برخوردار است. والدین می توانند برای کودک خود نقش بهترین معلم و الگو را به عهده داشته باشند. پدر و مادر می‌توانند هم اثر مثبت و هم اثر منفی روی فرزندان خود بگذارند و این تأثیر هم به نوع ارتباط کلامی و گفتاری والدین با فرزندان و هم به نوع رفتار آنان بستگی دارد. پدر و مادر مسئول سلامت و رشد جسمی و روحی و مهم ترین عامل سعادت و یا شقاوت فرزندان خود هستند، هر چه آنها در این زمینه سرمایه گذاری و تلاش بیشتری کنند نتیجه و ثمر آن را در آینده بیشتر خواهند دید. نقش والدین و مسئولیت آنان در پرورش جسمی و روانی فرزندان و انتخاب شیوه ی تربیتی مطلوب، آن چنان مهم است که **امام سجاد(ع)** برای تربیت فرزند از خداوند متعال کمک می طلبند (صحیفه سجاده، دعای 25) و برای تأکید بر گزینش بهترین شیوه ی تربیتی و تربیت شایسته ی فرزند، خطاب به والدین می فرمایند: حق فرزندت بر تو آن است که بدانی او از توست و رفتار نیک و بدش در این دنیا با شیوه ی تربیت تو پیوند دارد و به دلیل مسئولیتی که برای تربیت فرزندان داری، موظف هستی که او را خوب و شایسته تربیت کنی و به جانب پروردگارش رهنمون باشی . به او کمک کن تا در ارتباط با تو و خودش، از خداوند فرمان برد! همچنین توجه داشته باش که اگر او را به شایستگی تربیت کنی، پاداش آن را خواهی یافت و چنانچه در تربیت او سهل انگاری نمایی، مورد عقوبت خداوند قرار خواهی گرفت. (تحف العقول، ص 189، حدیث 23) نصیحت های مشفقانه ی **لقمان** به فرزندش در قرآن (لقمان، آیات 12-17) نیز بهترین سند برای اهمیت نقش والدین و تأثیر شیوه ی تربیت آنان بر رفتارهای بهنجار و نابهنجار فرزندان است. مربیان تعلیم و تربیت و محققان، در این زمینه پژوهش های متعددی انجام داده و در

ابعاد مختلف، روش های تربیت والدین و تأثیر آن بر تربیت فرزندان را بررسی و طبقه بندی کرده اند. هر یک از مکاتب روان شناسی بر اساس کارکردهای آموزشی و تربیتی خانواده و مبانی و اصول خود و بر حسب تأکیدی که بر یکی از ابعاد رفتاری، انگیزشی، شناختی و... دارند، الگو و روش خاصی در فرزند پروری و تربیت معرفی می کنند. یکی از این روش های تربیتی تساهل و تسامح است. دو واژه تساهل و تربیت در کنار هم، دست کم سه مساله اساسی را در ذهن ایجاد می کند که از طرفی با مفهوم رایج تربیت و از طرف دیگر با معنای مصطلح یا لغوی تساهل مرتبط است. مساله اول در مورد کاربرد شیوه تساهل در فرایند تربیت است و سؤالی است درباره چرایی و چگونگی تساهل در رفتار مربی نسبت به متربی و این که آیا مربی باید در جریان تربیت شیوه تساهل پیش گیرد یا خیر؟ اگر آری یا اگر نه، چرا؟ و چگونه و تا چه حد این تساهل و تسامح برای مربی مجاز است؟ برای بررسی این موضوع ابتدا به بررسی مفهوم این دو واژه پرداخته می شود.

مفهوم شناسی:

تساهل از ریشه «سهل» و به معنای آسان گرفتن، به نرمی رفتار کردن، سهل گرفتن بر یک دیگر و سهل انگاری است.. (معین، 1360، ج 1، ص 1078) تسامح از ریشه «سمح» و به معنای مدارا کردن، فروگذار نمودن و کوتاه آمدن با گذشت و بزرگواری است. (دهخدا، 1385، ج 12، ص 668)

معمولاً این دو واژه را مترادف هم به کار می برند اما با توجه به ریشه یابی لغوی، تسامح فرق ظریفی با تساهل دارد و آن این که، تسامح هر نوع سهل گرفتن و نرمی رفتار کردن نیست بلکه سهل گرفتنی است که با گذشت و بزرگواری همراه است.

تسامح و تساهل مثبت و منفی در اسلام :

هر چند دو واژه تسامح و تساهل در متون دینی و اسلامی مصطلح نیست اما واژه‌هایی در روایات ما وجود دارد که می‌توان آنها را تقریباً مترادف این دو واژه به شمار آورد که آن از جمله می‌توان واژه‌های رفق و مدارا و حلم و تیسیر (آسان گرفتن) را نام برد.

از آیات و روایات استفاده می‌شود در پاره‌ای از موارد، تسامح و تساهل امری ممدوح و مطلوب است که آن را تسامح و تساهل مثبت نام‌گذاری می‌کنیم؛ چنان که در مواردی نیز امری ناپسند و ناروا است که آن را تسامح و تساهل منفی می‌نامیم. (نیکزاد، عباس، 1385، تسامح و تساهل در آموزه‌های پیامبر(ص))

در این‌جا به بعضی از موارد تسامح و تساهل مثبت و تسامح و تساهل منفی در اسلام اشاره می‌کنیم.

تسامح و تساهل مثبت در اسلام

1- تسامح و تساهل در رویارویی با مردم:

آیات و روایاتی که دلالت بر نرم‌خویی، سهل‌گیری و مدارای پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله و ائمه اطهار علیهم‌السلام و یا توصیه آنها بر این امر دارد، بیان‌گر این است که در رویارویی با مردم باید با تسامح و تساهل رفتار کرد. قرآن کریم درباره رمز موفقیت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله می‌فرماید: «فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِظَ الْقَلْبُ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ» یعنی از رحمت خدا بود که با مردم، نرم‌خوی بودی، اگر سنگ‌دل و خشن و تندخو بودی از اطرافت پراکنده می‌شدند. پس، از خطاهای آنان درگذر، و از خداوند برای آنها طلب آمرزش کن و با آنها در کارها مشورت نما» (آل‌عمران/159) در این آیه علاوه بر این‌که خداوند به نرم‌خویی پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله در برابر مردم به عنوان رمز موفقیت او اشاره کرده است، به پیامبر دستور می‌دهد از لغزش‌های مردم درگذرد، برای آنها طلب آمرزش کند و در کارها

1. در نتیجه ی سهل گیری والدین و آزادی فرزندان، هرج و مرج بر روابط اعضای خانواده حاکم می شود و زندگی آنها مشکل خواهد بود. افرادی که از تمایلات خود پیروی می کنند، غالباً در عالم خیال به سر می برند و از برخورد با واقعیت های زندگی و اجتماعی که در آن زندگی می کنند، خودداری می ورزند.
2. فرزندان این خانواده ها بی بند و بار، لابلایی، سهل انگار، خودخواه و بی هدف هستند، قانونی بر اعمال و رفتار آنها حاکم نیست و در مقابل دیگران احساس مسئولیت نمی کنند؛ از این رو، قادر به ارتباط مطلوب و سازنده با دیگران نیستند و بیشتر اوقات در زندگی با شکست مواجه می شوند.
3. چون والدین در این نوع شیوه ی تربیتی، همیشه در صدد تأمین تمام خواسته های فرزندان هستند، فرزندان تلاش و سختی کار را احساس نمی کنند؛ در نتیجه، خود را در کارهای شخصی ناتوان می بینند. این کودکان در آینده ی برای برآورده کردن نیازهایشان و تعامل با اجتماع از توانایی لازم و کافی برخوردار نیستند.
4. اگرچه کودکان خانواده های سهل گیر از استقلال فکری و عملی برخوردار هستند، ولی به سبب هرج و مرج، نوعی تزلزل روحی در آنها به چشم می خورد که بروز رفتارهای اخلاقی نابهنجار را در تعاملات فردی و اجتماعی به دنبال دارد (دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، روان شناسی رشد، ص. 871)
5. فرزندانی که به شیوه ی تربیتی سهل گیرانه پرورش یافته اند، به دلیل عادت کردن به آزادی تقریباً مطلق و بی بند و باری، نمی توانند خود را کنترل کنند و در نتیجه به ورشکستگی تربیتی و اخلاقی دچار می شوند . ضعف های تربیتی و اخلاقی نیز به نوبه ی خود، زمینه ی بزهکاری را در عرصه ی حیات اجتماعی کودکان فراهم می آورد.
6. در بیشتر موارد، تمایلات فرزند با خواسته های دیگر اعضای خانواده تصادم و برخورد کرده، سبب نزاع و درگیری بین آنها می شود.

7. چون که در این شیوه ی تربیتی باید خواسته های فرزندان تأمین شود، اطاعت از قانون، احترام به مقررات

اجتماعی و رعایت آداب اخلاقی به حداقل ممکن تنزل می یابد. در واقع، فرزندان این خانواده ها به

هنجارهای اجتماعی -فرهنگی و اصول و ارزش های اخلاقی چندان توجهی ندارند .

8. این فرزندان به سبب استفاده نکردن از استعدادهای بالقوه و نهفته ی خود، معمولاً بی اراده یا کم اراده اند .

(مظاهری، علی اکبر، هشدارهای تربیتی ص. 103)

به سبب ضعف اراده و احساس ناتوانی یا ترس از رویارویی با مشکلات پیش بینی نشده در زندگی، به تدریج

احساس کهنتری بر فرزندان چیره و منشأ بسیاری از مشکلات و اختلالات روحی - روانی و رفتاری دیگر می

شود.

تحقیقات نشان می دهد که حمایت بیش از حد والدین از فرزندان، مانعی در تجربه ی ناکامی ها و مواجهه با

منابع اضطرابی به وجود می آورد و زمانی که این افراد با فشارهای اجتناب ناپذیر زندگی بزرگسالانه رو به رو

می شوند، امکان مقابله با اضطراب های ناشی از این موقعیت ها برایشان فراهم نیست (روان شناسی مرضی

تحوالی از کودکی تا بزرگسالی، ج 1، ص 3 . 97)

والدین سهل گیر معمولاً قوانین را اجرا نمی کنند؛ و آنها را به وضوح ابلاغ نمی کنند؛ و مقررات انضباطی

ناهمسان دارند؛ این گونه والدین زود تسلیم قهر، گریه و سرزنش کودک می شوند و توقع با تقاضای نا چیزی

برای رفتار مستقل و رشد یافته دارند؛ آنها رفتار بد را نادیده می گیرند یا آن را می پذیرند و نمی توانند خشم و

عصبانیت خود را پنهان کنند. در مقابل این گونه والدین، کودکان مقاوم و لجوج هستند؛ اتکای به نفس آنان کم

است؛ تشخیص موقعیت پیشرفتی آنان در سطح پایین است، یعنی به ندرت احساس می کنند که در حال پیشرفت

هستند؛ خویشتن دار نیستند؛ پرخاشگرند؛ زود خشمگین و زود خوشحال می شوند؛ تکانشی هستند؛ بی هدف اند یا فعالیت های هدف دار آنها بسیار کم است؛ سلطه جو هستند.

نتیجه

بر اساس آنچه گفته شد، دریافتیم که تساهل و تسامح از نظر اسلام و قرآن یکی از بهترین روش های تربیتی و فراخواندن فرد به نیکی ها است. در امر تربیت فرزندان نیز این شیوه تساهل بسیار لازم و ضروری است و این نکته را باید گوشزد کرد که فرزندان علاوه بر نیازهای جسمانی، نیازهای روانی مهمتری نیز دارند که هر یک والدین باید خود را نسبت به آنها مسئول بدانند، یکی از آن نیازها احساس شخصیت و غرور فرزند است که نباید با کوچکترین خطایی، از طرف والدین و دیگران مورد هجمه و تحقیر قرار گیرد. بلکه گاهی تساهل و چشم پوشی والدین که با هدف سازنده ای همراه است، از هر گونه شیوه تربیتی دیگری کارسازتر است. گاهی عدم توجه به این مهم، روح کودکان و نوجوانان را جریحه دار می نماید. البته ضروری است تا در این مسیر از هرگونه افراط و محبت غیرضابطه مندی که روحیه ی مسئولیت پذیری نوجوانان را تضعیف کند، پرهیز نمود.

فهرست منابع:

- 1- قرآن کریم
- 2- نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، قم، انتشارات میراث ماندگار، 1384
- 3- نهج الفصاحه، ترجمه علی اکبر میرزایی، قم، انتشارات چاف، 1385
- 4- صحیفه سجادیه، ترجمه ی شیروانی، علی، قم، دارالفکر، 1381
- 5- حرانی، ابومحمد الحسن بن شعبه، تحف العقول عن آل الرسول، انتشارات اسلامیة، 1400 ق.
- 6 - دادستان، پریرخ، روان شناسی مرضی تحولی از کودکی تا بزرگسال، ی ج 1، چ 2، تهران، سمت، 1376 ش.
- 7- دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، روان شناسی رش، د ج 2، تهران، سمت، 1375 ش.
- 8- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، دانشگاه تهران، 1385
- 9- شریعتمداری، علی، روان شناسی تربیتی، چاپ 11، تهران، انتشارات امیرکبیر، 1377 ش.
- 10- شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، قم، دار الکتب الاسلامیه، چاپ پنجم، 1390
- 11- کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، قم، دار الکتب الاسلامیه، چاپ چهارم، 1365
- 10- معین، محمد، فرهنگ معین، تهران، انتشارات امیر کبیر، چاپ چهارم، 1360
- 12- نیک زاد، عباس، تسامح و تساهل در آموزه های پیامبر، تهران، 1385

13- ولی ابرقوی، روح الله، کودک نامه ، قم، نشر مشهور، 1392